

Posudek bakalářské práce

Magdalena Šturmová – Lidská morálka a teorie evoluce

Ústav filosofie a religionistiky, FFUK, září 2010

Je možné chápat lidskou morálku prostředky teorie evoluce? Pokud ano, jaké z toho plynou důsledky pro naši představu o morálce? To jsou klíčové otázky, které Magdalena Šturmová sleduje ve své práci. Díky zaujetí, s nímž autorka práci píše, se jedná o poutavé čtení. Třebaže si nad celou řadou tezí kladu otázky zásadní povahy, domnívám se, že to svědčí spíše ve prospěch než v neprospěch této práce.

Autorka spolu s O. Wilsonem rozlišuje transcendentalisty a empiriky: zatímco empirikové chtějí zkoumat původ morálních norem právě empiricky, ať už poukazem na úlohu citu v morálce či na úlohu kauzality, transcendentalisté jakékoli zkušenostní zdůvodnění či vysvětlení norem odmítají.

Autorka se ve druhé kapitole („Filosofické vymezení problému“) pokouší uvedené rozlišení upřesnit tím, že jako modelový příklad transcendentalistického přístupu uvede Kantovu etiku, zatímco typickým příkladem empiricky založené morálky je pro ni Hume. Charakteristika těchto klasických filosofických pozic však není vždy přesvědčivá. V případě Kanta nejde jen o chybná vyjádření typu „Kromě dobré vůle na světě neexistuje jiné dobro“, což zjevně neplatí. Kant by jen řekl, že pouze dobrá vůle je dobrá *naprosto*, zatímco ostatní dobré věci (nadání, majetek atd.) dobré *jsou* (či mohou být), ovšem podmíněně. Podobně problematické je opakované tvrzení, že Kant chápe principy morálky za „absolutní a neměnné“ (51). Cožpak Kant hlásá nějaká neměnná morální pravidla? Tím, co je neměnné, je pouze formální požadavek zobecnitelnosti, jemuž musí konkrétní maxima dostát aby mohla platit jako morální zákon. Tímto požadavkem lze prověřovat rozličné, dějinné (a snad i evolučně) se měnící pravidla chování (Kant sám rozvinul např. kazuistiku týkající se požívání alkoholu a dobových opiátů). Stejně mylné je tvrdit, že morální jednání je pro Kanta člověku „neprospěšné až škodlivé“ (51). Kant pouze tvrdí, že otázka prospěchu nehraje roli v definici morálního jednání. Připouští však, že jednání může být zároveň morální i prospěšné. Ovšem důležitější než tato klopýtnutí je skutečnost, že v celé diskusi o empirickém podmínění morálky není Kantův návrh do diskuse zapojen ve své plné síle, nýbrž jen v poněkud oslabené podobě, jak uvedu níže.

Podobně i výklad o Humovi vyvolává některé otázky. Pro mne je nejdůležitější následující nevyjasněnost: Hume je líčen jako autor, který zdůrazňuje empirické podmínění morálky. To je v jistém smyslu správné, ale co to přesně znamená? Autorka nabízí tři možnosti: 1. rozhodujícím kritériem morálky u Huma je cit, 2. morální jednání je totéž co prospěšné jednání, 3. lidské jednání je empirické úplně stejně jako jakékoli jiné dění v přírodě, neboť je čistě kauzálním dějem. Vzhledem k tomu, že autorka nabízí uvedené tři možnosti (10-15, 38), klade se nutně otázka, do jaké míry jsou Humova etika a současná věda „stejně“ (16). Vždyť věda, jak autorka opakovaně zdůrazňuje (např. 28), připouští pouze třetí výklad.¹

Třetí kapitola (Empiristický přístup) nabízí vlastní výklad o evolučních základech morálky. Kapitola nabízí přehledný výklad o hlavních evolučních teoriích a jejich přístupu k otázkám etiky. Jistým problémem zde představuje protiklad cit – rozum. Vymezení těchto pojmů je velmi stručné (str. 38 n.), a rovněž celkové zaměření úvahy, z něhož má vyjít buď cit nebo rozum jako vítěz v soutěži o to, kdo bude tvořit lidskou morálku, je nejen schematické, ale ani nemůže fungovat. Autorka v závěru soutěže praví: „Morálka tedy není založena na rozumu, a rozum není podmínkou morálky.“ (52) Něco takového by například u Huma platit nemohlo: rozum jistě cíle morálního jednání nevynechává, ale přispěje k tomu, abychom jich mohli dosáhnout. V tomto smyslu se rozumnost a „citovost“ či „prospěšnost“ jednání nevylučují.

Ještě důležitější soutěží, jež se v práci odehrává, je soutěž mezi transcendentalisty a empiriky. Výsledkem je podle autorky empirické prokázání toho, že empirikové mají pravdu: „současné empirické důkazy hovoří jasně ve prospěch empiristického pojetí lidské morálky, zatímco transcendentální pojetí v mnoha ohledech zkušenosti odporuje. Potvrzuje se tedy správnost Humovy teorie“ (61, též 51). Tato formulace je krom uvedené nejasnosti stran „Humovy teorie“ problematická i

¹ Navíc se v souvislosti s druhým kritériem dopouští kuriózních obrátů: „účelem morálního jednání je jeho prospěšnost“ (15). Je-li prospěšnost jednání totéž, co jeho schopnost přispívat k jistému účelu, tedy účelnost, pak je věta evidentně tautologií.

z metodického hlediska. Celý program ověřit správnost etických koncepcí „pomocí empirických dat“ (24) již předem pracuje se předpokladem, že určitá etická nauka takové ověření připouští. Je možné, že Humova etika je připouští – a pak není překvapivé, že jí je potvrzena. Zároveň však platí, že Kantova etika se žádného empirického stvrzení nedovolává, dokonce je vylučuje, – a tedy je stejně tak od počátku jasné, že jí empirický přístup nepotvrdí. Je však jejím vyvrácením? Obávám se, že se zde autorka pohybuje v kruhu: aby mohla vůbec hledání empirického stvrzení určité morálky zahájit, musí se již de facto pro určitou definici morálky rozhodnout. „Empirická“ morálka tak není jaksi nezávisle podrobována přezkoušení ve světle evolučních teorií, neboť je součástí výchozího nastavení tohoto testu. Navíc: vzhledem k tomu, že Kantova porážka je od začátku více než jasná, je otázkou, zda se zde s Kantem nakládá patřičně. Vždyť by bylo možné jeho zásadně ne-empirické pojetí morálky využít pro kritiku způsobu, jak je celý test jednotlivých morálních nauk nastaven. Teprve pak by se v textu odehrával skutečně filosofický dialog odlišných koncepcí. Ve stávající verzi práce máme co činit spíše s jejich míjením.

Práce Magdaleny Šturmové je sympatická tím, že řeší aktuální problém, který autorku zjevně zajímá. Není to práce z historie filosofie, ale zamyšlení na výzvu, již pro etiku představují soudobé evoluční teorie.

Domnívám se však, že práce svým zaměřením i vypracováním splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Vzhledem k výše uvedeným nejasnostem ji navrhuji hodnotit v rozmezí známek **velmi dobře – dobře**, v závislosti na průběhu obhajoby.

V Praze, 8. září 2010
Jakub Čapek

